

3. Гавловський В. Д. До питання несанкціонованого збору та систематизації персональних даних користувачів через соціальні мережі / В. Д. Гавловський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. - 2011. - № 2-3 (25-26). - С. 312-320.

4. Портрет, нарисований лайками [Електронний ресурс]. - Режим доступа

http://www.gazeta.ru/science/2013/03/12_a_5052569.shtml.

Шапочка Сергій Володимирович,
начальник відділу Міжвідомчого
науково-дослідного центру з проблем
боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони
України

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бажання, потреба, необхідність людини отримати інформацію, правдиві відповіді на питання, що турбують, були цікавими завжди, а оцінка результатів залежала від власної інтуїції та здатності скористатися нею. З плином часу системи оцінювання рівня правдивості наданих відповідей, отриманої інформації стали автоматизованими.

Нікого не дивує використання комп'ютерно-телекомунікаційної техніки в усіх сферах життя. А поліграф (детектор брехні) як технічний засіб, що використовується під час проведення інструментальних психофізіологічних досліджень для синхронної реєстрації параметрів дихання, серцево-судинної активності, електричного опору шкіри, а також, за наявності необхідності та можливості, інших фізіологічних параметрів з подальшим представленням результатів реєстрації цих параметрів у аналоговому або цифровому вигляді, призначеному для оцінки достовірності повідомленої інформації, дещо незвичний для слов'янського менталітету. Оскільки ми здебільшого звикли довіряти людям, а не приладам.

Водночас Україна, а з нею і все суспільство, взяли курс на європейську інтеграцію, усвідомлення та впровадження стандартів життя, методології досліджень тощо.

Наприклад, фахівця, який бере участь у відборі на відповідальну посаду, уже може бути протестовано за допомогою детектора брехні, оскільки він може бути хорошим професіоналом, але одночасно мати приховані згубні звички (алкоголізм, наркозалежність, азартність, схильність до корупції тощо), що можуть призвести як до витоку інформації, так і до матеріальних утрат. Ще під час кадрового відбору поліграф дає змогу виявити ці фактори ризику.

Здебільшого тестування застосовується, коли вирішення потребує питання довіри до людини (ділова репутація, подружня вірність, лояльність працівників), рідше - як інструмент розкриття та розслідування злочинів.

Злочинність у сукупності з безкарністю злочинців стає важливим чинником соціально-психологічного життя суспільства, породжує в людей відчуття страху за своє життя та благополуччя, недовіру до органів влади, управління й кримінальної юстиції, знижує поріг терпимості до злочинності, підриває основи державності [1, с. 717].

А тому для організації та забезпечення на належному рівні боротьби зі злочинністю необхідним є вдосконалення сил та засобів, освоєння інноваційних методів і методик.

З моменту першого застосування в 1890-х рр. Чезаре Ламброзо приладу для детекції брехні - гідросфігмометра для вимірювання в підозрюваних тиску крові, частоти пульсу в той час, як їх допитувала поліція, детектор брехні суттєво змінився.

У 1920 рр. Джон Ларсон (John Larson), офіцер каліфорнійської поліції, розробив прообраз сучасного детектора брехні, що забезпечував одночасну реєстрацію кров'яного тиску, пульсу й дихання. За допомогою цього апарата було проведено значну кількість перевірок осіб, яких підозрювали у вчиненні злочинів. Ларсон назвав свій інструмент «поліграф», запозичивши цю назву в Джона Хавкінса (John Hawkins), що придумав цей термін у 1804 р. Так називалася винайдена ним машина для створення точних копій рукописних текстів.

У 1926 р. Леонард Кілер - учень і співробітник Джона Ларсона вдосконалив поліграф додатковим каналом, що реєстрував зміну шкірного опору, а пізніше - п'ятий канал для реєстрації - канал тремору (тремтіння м'язів). Так було започатковано сучасний етап «детекції брехні».

Всупереч поширеній думці тестування на поліграфі не є суто науковою та стандартизованою процедурою. Існують численні сумніви й критичні зауваження щодо наукової достовірності одержуваних результатів. Уважається, що це скоріше мистецтво, а не наука, оскільки дуже багато залежить від кваліфікації, досвіду та інтуїції фахівця-поліграфолога. На відміну від наукових, суто стандартизованих тестів, перелік питань для тестування на поліграфі не є фіксованим, а отже, для успішного тестування поліграфолог щоразу повинен підбирати й формулювати питання таким чином, щоб викликати потрібну реакцію в конкретній особі, а потім зуміти правильно інтерпретувати все різноманіття фізіологічних проявів, що суттєво різняться в людей. У цьому разі неминучими є помилки, викликані горезвісним «людським фактором».

У Великобританії, після гучного шпигунського скандалу, уряд провів дослідження ефективності тестування на поліграфі, за результатом якого психологи поставили під сумнів практично всі аспекти роботи поліграфа, передусім, точність даних.

Результат перевірки на детекторі брехні не може вважатися достовірним на 100 %, оскільки поліграф аналізує лише емоції та фізіологічні реакції стосовно предмета тестування, безвідносно істинної винності/невинності їх носія. Будь-яку сильну емоцію особи, наприклад гнів, страх, сексуальне збудження, може бути помилково розтлумачено поліграфом як його винність.

Доцільність застосування поліграфа для відбору персоналу досі не доведено. Більшість учених і дослідників, що займаються проблемою виявлення брехні, одноставно та категорично висловлюються проти використання детектора брехні під час прийому на роботу. Причиною є значна кількість помилок під час перевірки кандидатів на поліграфі. А оскільки покарання за викриття брехні в тестуванні під час прийому на

роботу немає, як у кримінальних справах, то й викриття не страшне і не викликає суттєвих хвилювань, не детектується, а тому спіймати брехунів набагато важче. Водночас чесні люди, які дуже бажають отримати роботу, нерідко бояться, що їх оцінять неправильно, саме тому їх переляк можуть помилково оцінити як ознаку провини. Крім припущень про можливу винність випробовуваних, на результат перевірки на поліграфі можуть вплинути інші суб'єктивні чинники, наприклад симпатія або жалість щодо підозрюваних.

Результати тестування за допомогою детектора брехні не є достатнім доказом у кримінальному провадженні, а лише опосередковано можуть впливати на формування доказової бази винності підозрюваного.

Нині на законодавчому рівні питання використання поліграфа не врегульовано. Згідно з наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, під час проведення психологічних експертиз використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики і такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, що відбираються з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою. З метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитись опитування із застосуванням спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа, предметом опитування якого є отримання орієнтувальної інформації щодо: ступеня ймовірності повідомленої особою інформації; повноти наданої опитуваним інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій.

Отже, питання використання в процесі боротьби зі злочинністю поліграфа як пристрою, що генерує докази, в Україні є не достатньо врегульованим у правовому полі, недостатньо вивченим, але перспективним, з огляду на значну популярність у світі. Тому воно заслуговує на дослідження шляхом практичного використання державними органами, на законодавче врегулювання, а також ресурсне та кадрове забезпечення й супроводження цієї діяльності державою.

Список використаних джерел

1. Шаkun В. І. Суспільство і злочинність / В. І. Шаkun. - К. : Атіка, 2003. - 784 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.

*Кудря Вікторія Володимирівна,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем експертно-криміналістичного
забезпечення діяльності органів
внутрішніх справ Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Проблеми застосування апаратних методів судово-психологічних експертиз мають досить давню історію. Серед різноманітних інструментальних методів слід виділити психофізіологічне дослідження емоційних станів, що може проводитися за допомогою різного діагностичного обладнання, у тому числі поліграфа. У контексті судово-психологічної експертизи застосування апаратного методу зумовлено тим, що фактично злочин є результатом відтворення слідових ознак пам'яті.

Це пов'язано з тим, що особливістю розслідування факту злочину є те, що слідчий, прокурор або суд спостерігають не саму подію злочину, а вивчають сліди-відображення, що виникли в матеріальному світі та в пам'яті обвинувачених, підозрюваних, свідків чи потерпілих. Водночас активізація достовірних спогадів або моделювання вигаданих подій відрізняється за